

سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا؛ روندها، کارآمدی و چشم‌انداز

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۳/۱۵

علی صباغیان*

عباس سروستانی**

چکیده

این مقاله در راستای بررسی اقدامات نهادی و حقوقی اتحادیه اروپا در مبارزه با تروریسم، این سؤال را مطرح کرده است که سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا چه روندی را تاکنون طی کرده و چه چشم‌اندازی برای همکاری و همگرایی این اتحادیه در ایفای نقش بازیگری بین‌المللی در مبارزه با تروریسم قابل تصور است؟ بر اساس فرضیه مقاله، مبارزه علیه تروریسم و تأمین امنیت شهروندان اروپایی یکی از اهداف امنیتی مهم اتحادیه اروپا بوده و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اولویت‌های این اتحادیه باقی خواهد ماند. اتحادیه اروپا برای افزایش اختیارات نهادهای فراملی در زمینه مبارزه با تروریسم، سیاست‌های عمل‌گرایانه‌تری را در پیش خواهد گرفت و ظرفیت نهادهای اروپایی و همکاری‌های مشترک برای مبارزه با تروریسم در آینده بیشتر تقویت خواهد شد.

واژگان کلیدی: اتحادیه اروپا، تروریسم، ضد تروریسم، کارآمدی، همکاری.

Sabbaghian@ut.ac.ir

sarvestani.abbas@yahoo.com

* استادیار گروه مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)

** دانشجوی دکتری مطالعات اروپا دانشگاه تهران

فصلنامه مطالعات راهبردی • سال بیست و یکم • شماره اول • بهار ۱۳۹۷ • شماره مسلسل ۷۹

مقدمه

حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر و اقدامات تروریستی متعاقب آن در لندن و پاریس موجب ظهور شکل جدیدی از تروریسم شد که از نظر استراتژی و اهداف، تفاوت بنیادینی با تروریسم قدیم دارد^۱ و این باعث تغییر اساسی در رویکرد اتحادیه اروپا و گسترش همکاری های نهادی برای مبارزه با این تهدید رو به رشد شده است. هرچند سابقه همکاری نهادی اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم به دهه ۱۹۷۰ برمی گردد، اما به دلیل ملاحظات کشورهای عضو در مورد اشتراک اطلاعات و حاکمیت ملی در حوزه های امنیتی، سیاست های ضد تروریستی و همکاری نهادی اتحادیه اروپا تا قبل از حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر به صورت محدود باقی ماند. با وجود اقدامات نهادی و حقوقی گسترده اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم به ویژه بعد از ۱۱ سپتامبر و بمب گذاری های مادرید و لندن، ماهیت متفاوت حملات تروریستی اخیر از جمله فواصل زمانی کم، تنوع ابزارها، اهداف و بازیگران باعث شده تا چالش تروریسم همچنان به عنوان یکی از چالش های اساسی حل نشده اتحادیه اروپا باقی بماند.

هرچند تروریسم برای اتحادیه اروپا مسئله جدیدی نیست، اما آسیب پذیری این اتحادیه در برابر تروریسم و رشد زنجیروار حملات تروریستی در چند سال اخیر، بیش از هر زمان دیگری باعث افزایش آگاهی عمومی و شک گرایی اروپایی نسبت به کارآمدی اتحادیه اروپا در مبارزه با تروریسم شده است. علاوه بر این، اتخاذ سیاست های نهادی مشترک برای مبارزه با تروریسم مانند کنترل مرزهای مشترک، نظارت الکترونیکی بر شهروندان، دسترسی به اطلاعات شخصی شهروندان و... بحث های گسترده ای درباره رابطه آزادی و امنیت در اتحادیه اروپا و نقض پیمان ها، معاهدات، ارزش های اروپایی و حقوق اساسی را نزد افکار عمومی به وجود آورده است. با توجه به فراگیر شدن تهدیدهای تروریستی و تلاش های اتحادیه اروپا برای تبدیل شدن به بازیگری مؤثر علیه تروریسم جهانی و تأثیری که سیاست های ضد تروریستی اتحادیه اروپا

۱. تروریسم جدید دو تفاوت اساسی با تروریسم قدیم دارد: ۱. بیشتر فعالیت های تروریسم قدیم با انگیزه سیاسی مشخص و در فضای ژئواستراتژیک بود که امکان مذاکره سیاسی درباره آن وجود داشت، در حالی که هدف تروریسم جدید مبارزه بدون گفتگو، مذاکره و کنفرانس است؛ ۲. در حالی که استراتژی تروریسم قدیم بیشتر بر ابراز وجود و حداقل مرگ و میر شهروندان بود، استراتژی تروریسم جدید به حداکثر رساندن مرگ و میر در حملات تروریستی است (McGregor, 2006).

بر آینده همگرایی این اتحادیه دارد، این مقاله در پی بررسی اقدامات نهادی و حقوقی اتحادیه اروپا و کارآمدی و چشم‌انداز همکاری‌های اتحادیه اروپا در زمینه مبارزه با تروریسم را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های آینده همگرایی اتحادیه اروپاست.

روش تحقیق این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای بوده است. سازمان‌دهی پژوهش نیز به این شکل است که ابتدا روند تکاملی سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا بررسی و کارآمدی آن‌ها بر اساس معیارهایی مانند تعداد حملات تروریستی شکست‌خورده، خنثی‌شده و موفق، تعداد مظنونین دستگیرشده، نسبت قربانیان تروریستی به سایر نقاط جهان، سطح پایین ترس از حملات تروریستی و حمایت عمومی از سیاست‌های ضد تروریستی سنجیده می‌شود. سپس، چشم‌انداز و سناریوهای پیش‌روی همکاری نهادی و سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا بیان خواهد شد. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که با توجه به حمایت‌های عمومی از سیاست‌ها و اقدامات نهادی اتحادیه اروپا علیه تروریسم، ظرفیت نهادهای اروپایی و همکاری‌های مشترک برای مبارزه با تروریسم در آینده بیشتر تقویت می‌شود و اتحادیه اروپا برخلاف نظر منتقدان، از ببری کاغذی به ببری واقعی و بازیگری مؤثر علیه تروریسم تبدیل خواهد شد.

الف. نظریه بین‌حکومت‌گرایی لیبرال

چون این مقاله به بررسی همگرایی و همکاری‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا در سطح سیاسی و نهادی می‌پردازد، نظریه‌های همگرایی سیاسی اروپا توانایی تبیینی مناسبی برای تکامل سیاست‌های ضد تروریستی این اتحادیه و تکامل همکاری‌های نهادی آن در این زمینه دارند. با توجه به روند گسترش سیاست‌های ضد تروریستی در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا که از یک‌سو گسترش دامنه تهدیدهای تروریستی و ناتوانی دولت‌ها در مهار این تهدیدها آن‌ها را ناگزیر به همکاری فراملی می‌کند و از سوی دیگر، به دلیل حساسیت مسائل امنیتی، دولت‌های عضو تمایلی به واگذاری اختیارات خود به نهادی فراملی را ندارند، بین‌حکومت‌گرایی^۱

مناسب‌ترین نظریه برای تحلیل تکامل نهادی و سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپاست. ریشه این نظریه به کارهای استنلی هافمن^۱ برمی‌گردد که تلاش کرد دیدگاه واقع‌بینانه‌ای در مورد همگرایی اروپا ارائه کند.

هافمن تلاش کرد به این سؤال پاسخ دهد که چرا کشورهای ملی‌گرایی مانند فرانسه حاضرند از بخشی از حاکمیت خود به‌منظور ترویج بازار مشترک چشم‌پوشی کنند و همزمان با برخی از استراتژی‌های کمیسیون نیز مخالفت ورزند. بین‌حکومت‌گرایی بر نقش دولت ملی در همگرایی تأکید دارد و استدلال می‌کند که فرآیند همگرایی اروپا نتیجه همکاری بین دولت‌های مستقل و بازیگران منطقی است که تعاملات میان آن‌ها از طریق اصول اقتدار و سلسله‌مراتب اداره می‌شود (Saurugger, 2013: 55-56). به بیان نیوجنت، بین‌حکومت‌گرایی به ترتیبی اشاره دارد که به‌موجب آن، دولت-ملت‌ها در وضعیت و شرایط قابل کنترل در یک موضوع یا منافع مشترک با هم همکاری می‌کنند. چنین وضعیتی مستلزم از دست دادن و تشریک حاکمیت نیست و دولت‌ها در نوع و سطح همکاری کاملاً مختارند (Nugent, 2003: 476). اندرو موراووسیک^۲ و فرانک شیملفنینگ، بین‌حکومت‌گرایی را نوعی نهادگرایی عقلانی توصیف می‌کنند. آن‌ها برخلاف نوکارکردگرایان (که همگرایی اروپا را نتیجه روند تسری و همکاری فن‌سالارانه می‌دانند) همگرایی را نتیجه تصمیمات عقلانی اتخاذشده توسط رهبرانی عقلانی می‌دانند و معتقدند آنچه دولت‌ها را به سمت همکاری سوق می‌دهد هزینه‌ها و مزایای پیوستن به این روند است و سطح همکاری یک دولت تابعی از مزایا و معایب ناشی از عضویت آن در فرآیند همگرایی و همکاری است (Moravcsik & Schimmelfennig, 2009: 67).

مهم‌ترین مفروضات نظریه بین‌حکومت‌گرایی که از نظریه واقع‌گرایی گرفته شده‌اند، عبارت‌اند از ۱. دولت‌ها بازیگران اصلی نظام بین‌الملل هستند؛ ۲. دولت‌ها به‌عنوان بازیگران منطقی که در جستجوی امنیت هستند، تنها در جایی که منافع مشترک دارند اقدام به همکاری می‌کنند. این همکاری ممکن است به اشکالی مختلفی از قبیل توازن قوا، اتحادسازی، همگرایی

1. Stanley Hoffmann
2. Andrew Moravcsik

منطقه‌ای و ... نمود پیدا کند؛^۳ دولت‌های خودیار در حوزه سیاست ادنی^۱ بیشتر از سیاست اعلی^۲ تمایل به همکاری دارند (Fredborn Larsson, 2010: 8).

استدلال نویسندگان این مقاله این است که سیاست‌های ضد تروریستی و همکاری‌های نهادی اتحادیه اروپا در این زمینه دست‌کم با سه مفروضه اصلی نظریه بین‌حکومت‌گرایی همخوانی دارد و مطالعه همکاری‌های نهادی ضد تروریستی اتحادیه اروپا در چارچوب این نظریه، داده‌هایی را فراهم کرده است که مطالعات نظری این حوزه را متأثر و بر مفروضه‌های نظریه بین‌حکومت‌گرایی صحنه گذاشته است. نخست، اینکه دولت‌های عضو اتحادیه اروپا به‌عنوان بازیگران عقلانی بر اساس انتخاب منطقی و مزایا و منفعتی که از همکاری‌های مشترک ضد تروریستی به دست می‌آورند، به توسعه سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا کمک می‌کنند. دوم، اینکه با فراگیر شدن تروریسم به‌عنوان تهدیدی جهانی، دولت‌های ملی در چارچوب مرزهای وستفالیایی خود و به‌تنهایی قادر به تأمین امنیت شهروندان خود نیستند و همین امر آن‌ها را به همکاری‌های فراملی در زمینه مبارزه با تروریسم هدایت کرده است. سوم، اینکه به دلیل حساسیت مباحث امنیتی و ضد تروریستی، همکاری‌ها در این حوزه بیشتر مقطعی، رویدادمحور و محدود باقی‌مانده است و کشورهای عضو اتحادیه اروپا با وجود همکاری محدود نهادی در این مورد، تمایل چندانی برای واگذاری حاکمیت ملی خود به نهادهای فراملی ندارند.

همین امر باعث شده است تا اتحادیه اروپا به‌عنوان سازمانی پویا و به‌منظور مبارزه با تروریسم و تأمین امنیت شهروندان اروپایی، سیاست‌های عمل‌گرایانه‌تری را در پیش گیرد و ظرفیت نهادهای اروپایی و همکاری‌های مشترک برای مبارزه با تروریسم را بیشتر تقویت کند.

ب. سابقه اقدامات نهادی اتحادیه اروپا در مبارزه با تروریسم

اقدامات نهادی اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم به اوایل دهه هفتاد میلادی و تجربه مبارزه با گروه‌های چپ افراطی مانند بریگارد سرخ ایتالیا و فراکسیون ارتش سرخ آلمان^۳ برمی‌گردد.

1. Low politics
2. High politics
3. Red Army Faction (RAF)

تشکیل گروه بین‌المللی [ضد] تروریسم، رادیکالیسم، افراط‌گرایی و خشونت بین‌المللی یا گروه تریوی^۱ در سال ۱۹۷۵ و کنوانسیون اروپایی مبارزه با تروریسم^۲ در سال ۱۹۷۷ از جمله اولین تلاش‌های نهادی جامعه اروپا برای مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی بود (Casale, 2008: 50). گروه تریوی توسط مقامات پلیس اروپا و در راستای تبادل اطلاعات و فراهم کردن کمک‌های متقابل علیه تروریسم و جنایات بین‌المللی تشکیل شد. تریوی در ابتدا انجمنی برای تبادل اطلاعات در مورد جرائم سازمان‌یافته و تروریسم بود، اما در سال‌های بعد چارچوبی برای دیدار وزیران دادگستری، مقامات ارشد و کارشناسان، خارج از چارچوب معاهدات اروپا فراهم کرد. گروه تریوی زمینه را برای تشکیل شورای دادگستری و امور داخلی^۳ به‌ویژه در مسائل مبارزه با تروریسم، همکاری پلیسی، تأمین امنیت مسافرت‌های هوایی غیرنظامی، ایمنی و امنیت تأسیسات هسته‌ای و همکاری در زمینه حوادث و بلایای طبیعی را فراهم کرد (Bunyan, 1992: 7).

در سال ۱۹۹۳ گروه تریوی و دیگر نهادهای اروپایی در مورد مسائل قضایی، گمرک و موضوعات مربوط به مهاجرت در ساختار جدیدی و تحت عنوان «ماده شش» معاهده اتحادیه اروپا قرار گرفتند. در ماده ششم معاهده اتحادیه اروپا تمام اقدامات جبرانی برای حذف یک‌باره کنترل مرزی در نظر گرفته شد. همچنین، این معاهده ایجاد پلیس اروپا (یوروپل) را الزامی کرد. از این‌رو، در سال ۱۹۹۷ یک گروه مقدماتی به تدوین نقش یوروپل در مبارزه با تروریسم پرداخت و یوروپل از سال ۱۹۹۸ عملیاتی شد. اما با وجود گسترش همکاری‌های پلیسی از زمان تشکیل گروه تریوی و دیگر سازمان‌های مشابه، همکاری نهادی میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا تا زمان حملات ۱۱ سپتامبر، به دلیل مقاومت کشورها در برابر واگذاری بخشی از حاکمیت خود به‌ویژه در زمینه‌های امنیتی به جامعه اقتصادی اروپا و سپس اتحادیه اروپا تقریباً به‌صورت محدود باقی ماند (Charvat, 2012: 77-78). پس از ۱۱ سپتامبر نیز دستورکار اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم به‌شدت فرآیندی، انفعالی، بحران‌محور و تحت تأثیر حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر،

۱. گروه TREVI شبکه یا انجمنی بین‌حکومتی و متشکل از وزیران دادگستری دوازده کشور عضو جامعه اروپا بود که در دوم سپتامبر ۱۹۷۵ و در جلسه شورای اروپا تأسیس شد.

2. ECST

3. Justice and home affairs (JHA)

بمب‌گذاری‌های مادرید و لندن، ظهور داعش، حملات تروریستی ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ در فرانسه و حملات بروکسل و برلین در سال ۲۰۱۶ بوده است. در مجموع، سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۱ تا کنون شش مرحله را طی کرده است.

۱. رویداد ۱۱ سپتامبر و تلقی تروریسم به‌عنوان تهدید خارجی

قبل از اینکه برج‌های تجارت جهانی و پنتاگون در سال ۲۰۰۱ مورد حمله تروریستی قرار بگیرند، بحث تروریسم به‌ندرت در دستورکار مشترک اتحادیه اروپا قرار می‌گرفت و رویدادهای ۱۱ سپتامبر را باید نقطه عطفی در تبدیل شدن این اتحادیه به بازیگر پیشرو و مؤثر در ائتلاف علیه تروریسم به‌حساب آورد. واکنش اتحادیه اروپا به ۱۱ سپتامبر بسیار سریع و جامع بود. تنها ده روز پس از حملات ۱۱ سپتامبر شورای دادگستری و امور داخلی اروپا در نشستی فوق‌العاده در بروکسل اعلام کرد که مبارزه با تروریسم در اولویت اهداف اتحادیه اروپاست (Hayes & Jones, 2013: 23). در واقع، رویداد ۱۱ سپتامبر برای اتحادیه اروپا هم فراخوانی برای مبارزه به تروریسم بود و هم فرصتی برای اقدام فعالانه در مبارزه با تروریسم برای این اتحادیه فراهم کرد. تا قبل از ۱۱ سپتامبر تنها شش کشور عضو اتحادیه اروپا قوانین و ابزارهای مبارزه با تروریسم داشتند و حمایت‌های فرامرزی مبارزه با تروریسم بسیار ناچیز بود. اندکی پس از حملات ۱۱ سپتامبر، آلمان و اسپانیا به‌عنوان پایگاه برنامه‌ریزی و اجرای این حملات و مقامات اروپایی در همکاری با ایالات متحده آمریکا اقدامات ضد تروریستی زیادی انجام دادند که مهم‌ترین آن‌ها تصویب اولین برنامه اقدام برای مبارزه با تروریسم بود.

برنامه اقدام با نقشه راه ضد تروریستی^۱ که از نتایج اجلاس سران تامپره^۲ (۱۹۹۹) الهام گرفته شد، دستورالعمل‌هایی برای پاسخ ضد تروریستی اتحادیه اروپا فراهم کرد. نقشه راه ضد تروریستی شامل ۴۱ اقدام در پنج حوزه اصلی بود: ۱. تقویت همکاری پلیسی و قضایی (توسعه حکم بازداشت اروپایی و تعریف مشترک اتحادیه اروپا از تروریسم، شناسایی تروریست‌ها و سازمان‌های آن‌ها در اروپا، تقویت نقش یوروپل در اشتراک داده‌ها و تشکیل تیم‌های تحقیق

1. CT Roadmap
2. Tampere

ویژه؛ ۲. توسعه ابزارهای حقوقی بین‌المللی (اجرای سریع کنوانسیون‌های بین‌المللی مرتبط با تروریسم که امکان اجرایی دارند)؛ ۳. پایان دادن به تأمین مالی تروریسم (گسترش دستورالعمل شورا درباره پول‌شویی و چارچوب تصمیم‌گیری درباره دارایی‌های منجمد)؛ ۴. تقویت امنیت هوایی (ارزیابی تهدید، آموزش خدمه، بهبود کنترل توشه، حفاظت کابین خلبان و کنترل کیفیت اقدامات انجام‌شده توسط تمام کشورهای عضو اتحادیه اروپا)؛ ۵. هماهنگی اتحادیه اروپا با اقدامات ضد تروریستی جهانی. برنامه اقدام اتحادیه اروپا در اکتبر ۲۰۰۱ و ژوئن و نوامبر ۲۰۰۲ به‌روزرسانی شد و تا پایان ۲۰۰۲ شامل ۶۴ اقدام مشترک شد (Devoic, 2012: 18-21).

درحالی‌که اقدامات مربوط به برنامه اقدام در حال انجام بود، حمله آمریکا به عراق به بهانه سلاح‌های کشتارجمعی^۲ و تقسیم کشورهای اتحادیه اروپا به دو جبهه موافق و مخالف با این حمله، از انگیزه‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا کاست و این اتحادیه برای غلبه بر این اختلافات، با مذاکره مجدد در مورد مواضع دفاعی و امنیتی مشترک خود با کشورهای عضو و از طریق تصویب و توسعه استراتژی امنیت اروپا^۳ به به‌روزرسانی و تحکیم سیاست امنیتی و دفاعی (۱۹۹۹) خود پرداخت. استراتژی امنیت اروپا گامی رو به جلو در سیاست دفاعی و امنیتی مشترک و دربرگیرنده سه هدف استراتژیک بود: ۱. مقابله با تهدیدها (تروریسم، تکثیر سلاح‌های کشتارجمعی، درگیری‌های منطقه‌ای، دولت‌های درمانده و جرائم سازمان‌یافته)؛ ۲. امنیت‌سازی در همسایگان اتحادیه اروپا؛ ۳. کمک به برقراری نظم بین‌المللی بر اساس چندجانبه‌گرایی مؤثر. استراتژی امنیت اروپا اولین سند استراتژیکی بود که راهنمای بلندمدتی برای کل سیاست خارجی اتحادیه اروپا و اقدامات ضد تروریستی آن فراهم کرد (Devoic, 2012: 21-22).

۲. حملات مادرید و تسریع سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا

حملات تروریستی لندن و مادرید که انتقام القاعده از اسپانیا و انگلیس به خاطر همراهی این دو کشور در جنگ علیه ترور و حمایت از اقدامات نظامی ایالات‌متحده علیه القاعده و طالبان

۱. دارایی‌های منجمد به دارایی‌هایی مانند وثیقه‌ها، ضمانت‌نامه‌ها، دارایی‌های غیرمنقول و... گفته می‌شود به‌آسانی قابل وصول و تبدیل شدن به نقدینگی نیست.

2. weapons of mass destruction (WMD)

3. European Security Strategy (ESS)

بود، بار دیگر نشان داد که دولت‌ها به‌تنهایی قادر به حفاظت از شهروندان‌شان نیستند و سیاست‌های ضد تروریستی را به اولویت اول تصمیم‌گیری‌های اتحادیه اروپا تبدیل کرد (Friesen, 2007: 1). بمب‌گذاری‌های مادرید باعث شد تا اتحادیه اروپا در نشست شورای سران در مارس ۲۰۰۴، ضمن ارزیابی عواملی که منجر به حمایت و استخدام تروریستی می‌شود، به مرحله کاملاً جدیدی از تفکر مبارزه با تروریسم و برخورد با علل ریشه‌ای تروریسم قدم نهاد (Coolsaet, 2010: 860). مدت کوتاهی پس از عملیات تروریستی مادرید (۱۸ مارس ۲۰۰۴) کمیسیون اروپا طی اعلامیه‌ای فوری ضمن اعلام همبستگی با اسپانیا، خواستار اجرای سریع ابزارهای قانونی ضد تروریستی اتحادیه اروپا در سطح ملی شد؛ پیش‌نویس سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا را تصویب کرد؛ و به تقویت مبارزه با تأمین مالی تروریسم، هماهنگی عملیاتی و گفتگو با کشورهای ثالث درباره تروریسم و همچنین اقدامات امنیتی در خصوص بیوتروریسم و مکانیسم‌های محافظت مدنی جامعه در برابر تروریسم پرداخت.

شورای سران در نشست ۲۶-۲۴ مارس در سال ۲۰۰۴ علاوه بر مواد پیشنهادی کمیسیون، خواستار کار فوری روی برنامه‌ای به‌منظور اجرای استراتژی امنیت اروپایی، ایجاد مرکز هماهنگی ضد تروریستی اتحادیه اروپا برای تسهیل فعالیت‌های ضد تروریستی شورای سران اروپا و همچنین تجدیدنظر در برنامه اقدام برای مبارزه با تروریسم شد (Burgess, 2007: 474). شورای سران اروپا در ۱۸ ژوئن برنامه اقدام جدید اتحادیه اروپا را که شامل مواردی از قبیل تشکیل تیم‌های تحقیقاتی، پلیسی و دادرسی مشترک در سراسر اتحادیه اروپا، تبادل منظم اطلاعات در مورد تروریسم میان کشورهای عضو، تشکیل تیم ضد تروریستی ویژه و انعقاد تفاهم‌نامه همکاری میان یوروپل و نهادهای مربوطه در آمریکا می‌شد، را تصویب کرد. برنامه اقدام جدید، اهداف هفت‌گانه استراتژیک و سطح بالایی برای اقدامات اتحادیه اروپا در پیشگیری و مبارزه با تروریسم تعیین کرد که عبارتند از ۱. تعمیق اجماع و افزایش تلاش‌های بین‌المللی برای مبارزه با تروریسم (۱۷ اقدام)؛ ۲. کاهش دسترسی تروریست‌ها به منابع مالی و اقتصادی (۱۶ اقدام)؛ ۳. افزایش حداکثری ظرفیت‌های پیشگیری اتحادیه اروپا و کشورهای عضو در زمینه شناسایی، تحقیق و تعقیب تروریست‌ها (۵۹ اقدام)؛ ۴. حفظ امنیت حمل‌ونقل

بین‌المللی و اطمینان از کنترل‌های مؤثر مرزی (۱۹ اقدام)؛ ۵. تقویت قابلیت‌های اتحادیه اروپا و کشورهای عضو برای مقابله با عواقب حملات تروریستی (۱۵ اقدام)؛ ۶. پرداختن به عوامل کمک، حمایت و تأمین نیروی انسانی تروریسم (۱۲ اقدام)؛ ۷. قرارداد کشورهای ثالث نیازمند تقویت ظرفیت‌های ضد تروریستی و تعهدات مبارزه با تروریسم در اولویت روابط خارجی اتحادیه اروپا (۱۶ اقدام) (Casale, 2008: 52).

علاوه بر به‌روزرسانی برنامه اقدام در ۱۵۵ حوزه، اعلامیه مبارزه با تروریسم بیانیه‌ای مبنی بر همبستگی اروپا در برابر تروریسم و اقدام مشترک و بسیج همه منابع و امکانات از جمله منابع نظامی در مواقعی که یکی از کشورهای عضو مورد حمله تروریستی قرار می‌گیرد، نیز منتشر کرد. اقدام دیگر اتحادیه اروپا برای توسعه امنیت داخلی، ایجاد آژانس مرزی اروپا به‌منظور همکاری رسمی اتحادیه اروپا در کنترل مرزهای خارجی و اطمینان از سطح بالای نظارت و کنترل بر مرزها در اکتبر ۲۰۰۴ بود. همچنین، در نشست شواری اروپا (۴-۵ نوامبر ۲۰۰۴) برنامه لاهه^۱ با هدف تقویت آزادی، امنیت و عدالت در اتحادیه اروپا تصویب شد که بر اقدامات یکپارچه ضد تروریستی بین کشورهای عضو و کشورهای ثالث در زمینه استخدام تروریستی، تأمین مالی تروریسم، تجزیه و تحلیل تهدیدها، حفاظت از زیرساخت‌ها و مدیریت دستاوردها تأکید می‌کرد. در تاریخ ۲۲ نوامبر ۲۰۰۴ شورا چارچوب مفهومی درباره ابعاد ضد تروریستی سیاست دفاعی و امنیتی مشترک را تصویب کرد که بر اساس آن، از قابلیت‌های مدیریت بحران و پیشگیری از منازعات سیاست دفاعی و امنیتی مشترک برای حمایت از اهداف ضد تروریستی اتحادیه اروپا استفاده می‌شد.

در مجموع، در دوران پس از حملات مادرید هرچند دو ابزار مهم شامل اعلامیه همبستگی اتحادیه اروپا و جایگاه هماهنگ‌کننده فعالیت‌های ضد تروریستی در دبیرخانه شورای سران اروپا تصویب شد، اما نبود استراتژی و سند الزام‌آور و همچنین اجرای کند اقدامات ضد تروریستی در کشورهای عضو به‌عنوان دو چالش اتحادیه اروپا در مبارزه با تروریسم باقی ماند (Gavrilovic, 2016: 17).

۳. بمب‌گذاری لندن و چالش تروریسم خانگی

حملات تروریستی لندن بار دیگر تحرکات سیاسی ضد تروریستی اتحادیه اروپا را افزایش داد و نشان داد که سیاست‌های ضد تروریستی این اتحادیه به‌واسطه حملات تروریستی هدایت می‌شود. به‌علاوه، تابعیت انگلیسی و ویژگی خودسازمان‌دهی عوامل آن باعث تغییر درک اتحادیه اروپا از تهدید تروریسم شد و تمرکز توجه‌ها را از تهدیدات تروریستی خارجی به فرآیند گسترش افراط‌گرایی و استخدام‌های تروریستی در داخل معطوف کرد (EP, 2017: 33). شورای سران اتحادیه اروپا در واکنش به حملات لندن در نشستی فوق‌العاده در ۱۳ ژوئن ۲۰۰۵ در اعلامیه‌ای ضمن محکوم کردن حملات تروریستی لندن، متعهد به تسریع اجرای برنامه اقدام ضد تروریستی و سایر تعهدات موجود شد. این اعلامیه بر اهمیت افزایش قابلیت‌ها به‌منظور تعقیب و رسیدگی به تروریست‌ها در ورای مرزها، جلوگیری از ارتباط مردم با تروریسم، محافظت از شهروندان و زیرساخت‌ها و بهبود توانایی‌ها برای مدیریت و به حداقل رساندن پیامدهای تروریستی تأکید کرد (Devoic, 2012: 26-28). همچنین، در ژوئیه ۲۰۰۵ وزاری امور خارجه کشورهای عضو اتحادیه اروپا در جلسه فوق‌العاده‌ای تصمیم به اجرای اقداماتی گرفتند که در گذشته به‌عنوان اقدامات فوری پذیرفته شده بود.

این اقدامات عبارت بود از حکم بازداشت اروپایی، تقویت سیستم اطلاعات شنگن و ویزا، پاسپورت بیومتریک، مبارزه با تأمین مالی تروریسم، پیشگیری از جذب نیرو و افراط‌گرایی و کنترل بیشتر بر تجارت، نگهداری و حمل‌ونقل مواد مخدر (Casale, 2008: 52). با وجود گسترش اقدامات ضد تروریستی اتحادیه اروپا به حدود ۲۰۰ اقدام تا سال ۲۰۰۵، سیاست‌های ضد تروریستی این اتحادیه هنوز با خلأ یک سیاست بلندمدت که هم به‌خوبی توسط مردم درک شود و هم راهنمای استراتژیکی برای دولت‌های عضو باشد، مواجه بود. همین امر باعث شد تا انگلیس در زمان ریاست دوره‌ای خود بر اتحادیه اروپا، در هماهنگی با سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا نخستین پیش‌نویس استراتژی ضد تروریستی این اتحادیه را به‌عنوان تعهد استراتژیکی بلندمدت در ۲۱ اکتبر ۲۰۰۵ به شورای نمایندگان دائمی ارائه دهد. این استراتژی ضمن احترام به حقوق بشر، ایجاد اروپای امن‌تر برای زندگی شهروندان در سایه آزادی، امنیت و عدالت، تعهد اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم را جهانی کرد (Devoic, 2012: 29).

این استراتژی جدید که در دسامبر ۲۰۰۵ توسط وزرای امور داخلی و دادگستری تصویب شد، کلیه اقدامات و فعالیت های ضد تروریستی قبلی اتحادیه اروپا را در چهار رکن پیشگیری، محافظت، پیگیری و پاسخ سازمان‌دهی و همچنین، قوانین، نهادها و سندهای عملیاتی ضد تروریستی اتحادیه اروپا را خلاصه کرد (Bossong, 2008: 10). اولین هدف این استراتژی، پیشگیری از پیوستن مردم به تروریسم از طریق مبارزه با عوامل ریشه‌ای بود که باعث افراط‌گرایی و جذب به تروریسم در سطح اروپا و بین‌الملل می‌شود. هدف دوم آن، حفاظت از شهروندان و زیرساخت‌ها و کاهش آسیب‌پذیری اروپا در برابر حملات از طریق تقویت امنیت مرزها، حمل‌ونقل و زیرساخت‌های حیاتی بود. مبارزه با تروریسم و تعقیب و پیگیری تروریست‌ها در سراسر مرزهای داخلی اتحادیه اروپا و جهان از طریق جلوگیری از برنامه‌ریزی برای سفر و ارتباطات، به هم‌ریختن شبکه‌های ارتباطی، قطع منابع مالی و دسترسی به مواد حمله و معرفی آن‌ها به سیستم قضایی سومین هدف این استراتژی بود. هدف چهارم آن نیز آماده‌سازی کشورهای عضو برای مدیریت و به حداقل رساندن پیامدهای حمله تروریستی از طریق بهبود قابلیت‌ها برای پیامدهای بعدی، هماهنگی پاسخ و رسیدگی به نیازهای قربانیان بود (Casale, 2008: 53).

۴. پیمان لیسبون و تعادل نهادی در مبارزه با تروریسم

معاهده اصلاح یا معاهده لیسبون (امضاء شده در دسامبر ۲۰۰۷) تغییر اساسی در سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا به‌ویژه در بعد داخلی آن ایجاد کرد. آنگونه که توماس رنارد^۱ استدلال کرده است، معاهده لیسبون سه تأثیر بزرگ بر سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا بر جای گذاشت که عبارتند از ۱. پس از معاهده لیسبون، اتحادیه اروپا نقش مهمی در امنیت داخلی ایفا می‌کند و با اصلاح نظام تصمیم‌گیری و پذیرش سیستم رأی‌گیری اکثریت کیفی^۲، تصمیم‌گیری در این اتحادیه ساده‌تر و انعطاف‌پذیرتر شده است؛ ۲. از طریق افزایش

1. Thomas Renard

۲. رویه رأی‌گیری مبتنی بر اکثریت کیفی شاخص‌ترین نوآوری معاهده لیسبون به شمار می‌رود که به‌موجب آن لازم‌تصویب هر موضوعی موافقت اکثریت مضاعف (دولت‌ها و ملت‌ها) یعنی ۵۵ درصد دولت‌های عضو اتحادیه (۱۵ کشور از ۲۷ کشور) است که نماینده ۶۵ درصد جمعیت این اتحادیه باشند

نقش نظارتی پارلمان اروپا و همچنین، افزایش نقش نظارتی پارلمان‌های ملی برای نظارت بر یوروپل و سیاست دفاعی و امنیتی مشترک، به حفظ تعادل بین نهادهای اروپایی و همچنین حفظ تعادل میان امنیت و آزادی‌های اساسی کمک کرده است؛^۳ از طریق گسترش صلاحیت‌های دیوان دادگستری اتحادیه اروپا^۱ برای پوشش همه مسائل مربوط به آزادی، امنیت و عدالت، تأثیر قابل توجهی بر سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا در ابعاد داخلی و خارجی بر جای گذاشت (Renard, 2012: 1-2).

علاوه بر اصلاحات نهادی به منظور جبران کسری دموکراتیک و ایجاد تعادل میان امنیت و آزادی‌های مشروع، مهم‌ترین نوآوری پیمان لیسبون در زمینه مبارزه با تروریسم را می‌توان ایجاد سرویس اقدام خارجی اروپا^۲ دانست. سرویس اقدام خارجی نوعی سیاست خارجی مشترک و تحت اقتدار نماینده عالی بود که هدف آن مقابله با بی‌ثباتی ناشی از ریاست دوره‌ای شش‌ماهه شورای اتحادیه اروپا، اطمینان از ثبات در اقدامات خارجی این اتحادیه و حضور قوی‌تر و منسجم‌تر در خارج برای مبارزه با تروریسم بود. بر این اساس، نماینده عالی نقش محوری در هماهنگی سیاست خارجی اتحادیه اروپا و کشورهای عضو و در نتیجه نقش مهمی در هماهنگی ابعاد داخلی و خارجی سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا ایفا می‌کند (Renard, 2012: 8). پیمان لیسبون هرچند نقش مهمی در تقویت و انسجام بیشتر اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم داشت، اما نتوانست انقلابی در سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا به وجود آورد و به دلیل باقی ماندن سیاست‌های ضد تروریستی در انحصار دولت‌ها، اتحادیه اروپا در بهترین حالت دارای نقشی هماهنگ‌کننده، تسهیل‌کننده و بازیگری حاشیه‌ای در مبارزه با تروریسم باقی مانده است (Renard, 2012: 15).

۵. ظهور داعش و چالش جنگجویان خارجی

سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا به جز اصلاحات جزئی در چارچوب تصمیم‌گیری امور داخلی و دادگستری (Council of the European Union, 2008) و همچنین

1. European Court of Justice (ECJ)
2. European External Action Service

نوآوری‌های نهادی محدود پیمان لیسبون از جمله افزایش اختیارات پارلمان اروپا و دیوان دادگستری اتحادیه اروپا^۱ و ایجاد سرویس اقدام خارجی اروپا^۲ تا سال ۲۰۱۳ و ظهور داعش تغییر محسوسی نکرده است. پیمان لیسبون هرچند سیاست‌های داخلی و خارجی اتحادیه اروپا در مبارزه با تروریسم را منسجم‌تر کرد، اما نتوانست انقلابی در سیاست‌های ضد تروریستی این اتحادیه به وجود آورد و همچنان ببر کاغذی و بازیگر حاشیه‌ای در مبارزه با تروریسم باقی ماند که بیشتر نقش هماهنگ‌کننده میان کشورهای عضو را ایفا می‌کرد (Renard, 2012: 15-16). ظهور داعش از دو طریق پیوستن شهروندان اروپایی (چالش جنگجویان خارجی) به این گروه تروریستی و احتمال حضور داعش در کشورهای همسایه اتحادیه اروپا (چالش شکنندگی همسایگان) بر سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا تأثیر گذاشت. طبق گزارش مرکز بین‌المللی مبارزه با تروریسم لاهه^۳ گروه داعش جنگجویان زیادی را از نقاط مختلف جهان و از جمله اتحادیه اروپا جذب کرده است.

بر اساس این گزارش، تعداد جنگجویان اروپایی که به این گروه پیوستند بین ۳۹۲۲ تا ۴۲۹۴ بوده‌اند؛ که از این تعداد حدود ۳۰ درصد آن‌ها تا کنون به اروپا بازگشته‌اند. بر اساس اسناد رسمی مختلف اتحادیه اروپا، پدیده جنگجویان خارجی از چهار طریق ممکن است تهدید امنیتی بالقوه‌ای برای اتحادیه اروپا محسوب شوند: ۱. سفر اتباع کشورهای عضو اتحادیه اروپا به عراق و سوریه برای تبدیل شدن به جنگجوی خارجی؛ ۲. بازگشت جنگجویان به اروپا با توجه آموزش نظامی و تجربه میدانی نبرد می‌تواند تهدیدی برای کشورهای اتحادیه اروپا باشد؛ ۳. تأثیر پدیده جنگجویان خارجی و فعالیت‌های تروریستی بر انسجام اجتماعی در اتحادیه اروپا؛ ۴. پیشگیری از سفر جنگجویان به عراق و سوریه ممکن است باعث افزایش حملات تروریستی آن‌ها در داخل اتحادیه اروپا شود (Boutin et al, 2016: 3-4). علاوه بر چالش جنگجویان خارجی و پیوستن شهروندان اتحادیه اروپا به گروه‌های تروریستی، تحولات منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و احاطه شدن اتحادیه اروپا توسط کشورهای شکننده‌ای مانند لیبی که داعش را قادر می‌سازد از طریق آنها به اتحادیه

1. European Court of Justice (ECJ)

2. European External Action Service (EEAS)

3. International Centre for Counter-Terrorism –The Hague (ICCT)

اروپا وارد شوند، ارتباط بین امنیت داخلی و خارجی اتحادیه اروپا را برجسته‌تر کرده است (Wensink et al, 2017: 34).

بر این اساس، اقدامات اتحادیه اروپا برای مقابله با چالش جنگجویان خارجی در چارچوب استراتژی ضد تروریستی چهارستونی این اتحادیه سازمان‌دهی شد. استراتژی ضد تروریسم هرچند در سال ۲۰۰۵ تنظیم شد، اما تنها در سال ۲۰۱۳ و همراه با هماهنگ‌کننده مبارزه با تروریسم اتحادیه اروپا، ۲۲ پیشنهاد را به منظور پاسخ اتحادیه اروپا به جنگجویان خارجی عراق و سوریه ارائه داد. همچنین، در سال ۲۰۱۴ شورای وزیران دادگستری و امور داخلی کشورهای عضو اتحادیه اروپا چهار حوزه را به عنوان اولویت مبارزه با جنگجویان خارجی تعیین کردند که عبارتند از ۱. جلوگیری از رادیکالیزاسیون و افراط‌گرایی: در این راستا، کمیسیون برای جلوگیری از رادیکالیزاسیون، تروریسم و افراط‌گرایی خشن و بهبود پاسخگویی اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۴ مانند سال ۲۰۱۱ شبکه اطلاع‌رسانی افراط‌گرایی^۱ را به منظور حذف محتوای رسانه‌ای افراطی از بستر اینترنت راه‌اندازی کرد؛ ۲. اشتراک مؤثرتر اطلاعات که شامل کشورهای ثالث مرتبط نیز می‌شود. با توجه به این اولویت، همکاری‌های بین‌المللی با کشورهایی که در مجاورت جغرافیایی عراق و سوریه قرار داشتند، تقویت شد و متعاقب تصمیم وزیران امور داخلی و دادگستری در نوامبر ۲۰۱۵، یورپل مرکز اروپایی مبارزه با تروریسم را در ژانویه ۲۰۱۶ در لاهه به عنوان بستری برای اشتراک‌گذاری اطلاعات و هماهنگی تحقیقات بین‌المللی با تمرکز بر روی جنگجویان خارجی، قاچاق اسلحه و تأمین مالی تروریستی ایجاد کرد؛ ۳. جلوگیری، کشف و از بین بردن سفرهای مشکوک: در این مورد نسل دوم سیستم اطلاعاتی شنکن به منظور تبادل اطلاعات بین مقامات کنترل‌کننده مرزهای ملی، مقامات گمرکی و پلیس در مورد افراد جنایتکار ایجاد شد که ابزار مهمی را برای مبارزه با جنگجویان خارجی فراهم کرد.

اقدام مهم دیگر در این زمینه، ایجاد نقطه کانونی مسافران^۲ توسط یورپل به منظور اشتراک اطلاعات افراد مشکوک بین کشورهای عضو و کشورهای ثالث بود؛ ۴. بازجویی و تعقیب جنگجویان خارجی به عنوان هسته مرکزی سیاست‌های اتحادیه اروپا در مقابل جنگجویان

1. Radicalisation Awareness Network (RAN)

2. Focal Point Travelers(FPT)

خارجی: در این راستا نیز اتحادیه اروپا چارچوب تصمیم‌گیری شورای سران اروپا ۲۰۰۲ را (که قبلاً در نوامبر ۲۰۰۸ توسط وزاری امور داخلی و دادگستری به‌روز رسانی شده بود) به‌منظور پوشش دادن چالش جنگجویان خارجی و مبارزه با آموزش و تأمین مالی تروریسم در دسامبر ۲۰۱۵ به‌روزرسانی کرد (Boutin et al, 2016: 5).

حملات تروریستی در فرانسه در سال ۲۰۱۵ بار دیگر خطر جنگجویان داخلی را برجسته‌تر کرد. بعد از حمله به شارلی ابدو، وزاری امور داخلی و دادگستری ۱۱ کشور اروپایی به همراه کمیسر اروپایی مهاجرت و امور داخلی، معاون دادستان و وزیر امنیت ملی ایالات‌متحده، وزیر امنیت عمومی کانادا و هماهنگ‌کننده مبارزه با تروریسم اتحادیه اروپا، در یک اعلامیه همبستگی خواستار تقویت همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم شدند و برای پیشگیری و شناسایی افراط‌گرایی در مراحل اولیه اقداماتی را در زمینه ثبت اسامی مسافران، کاهش عرضه سلاح، تقویت تبادل اطلاعات شننگن و... را انجام دهند. همچنین، شورای وزیران امور داخلی و دادگستری بیانیه ریگا را منتشر کرد که بر اساس آن، رادیکالیزاسیون، افراط‌گرایی، استخدام و تأمین مالی تروریسم چهار تهدید اصلی امنیت داخلی اتحادیه اروپا قلمداد شدند (Didier & Guild, 2015: 7).

۶. حملات تروریستی نیس و برلین و چالش گرگ‌های تنها

حملات تروریستی ژوئن و دسامبر ۲۰۱۶ در نیس و بازار کریسمس برلین، آخرین شوک تروریستی به اتحادیه اروپا بوده است که با ظهور گرگ‌های تنها^۱ تغییراتی را در ارزیابی تهدیدها نسبت به شهروندان اروپایی و مسلح شدن زندگی روزمره مردم به وجود آورد. اقدامات ضد تروریستی اتحادیه اروپا و جلوگیری از مهاجرت جنگجویان و مصادره

۱. در ادبیات تروریسم، گرگ تنها به شخصی گفته می‌شود که به‌تنهایی و بدون اینکه با گروهی ارتباط سازمانی داشته یا از آن کمکی دریافت کند، در حمایت از آن گروه، جنبش یا عقیده دست به اعمال خشونت‌آمیز می‌زند. چون گرگ‌های تنها با گروه‌های تروریستی ارتباط مشخصی ندارند و به‌تنهایی دست به عملیات می‌زنند، شناسایی آن‌ها برای نیروهای امنیتی دشوار است. در سال‌های اخیر گروه‌های القاعده و داعش طرفداران خود در کشورهای غربی را به انجام حملاتی به سبک گرگ‌های تنها تشویق کرده‌اند (Spaij, 2011).

پاسپورت آن‌ها باعث شده تا گروه‌های افراطی با توجه به این سیاست‌ها و محدودیت‌های لجستیکی، گفتمان خود را با واقعیت‌های ژئوپلیتیکی جدید تطبیق دهند و از طرفداران خود بخواهند که بدون سازمان‌دهی و رهبری به‌صورت انفرادی نسبت به عملیات تروریستی محلی اقدام کنند (Renard, 2017: 88). گرگ‌های تنها یکی از پیچیده‌ترین و غیرقابل پیش‌بینی‌ترین اشکال تروریستی است و چون توسط یک نفر انجام می‌شود، تشخیص و مقابله با آن‌ها به کابوسی برای سازمان‌های امنیتی و اطلاعاتی اروپا تبدیل شده است. گرگ‌های تنها ممکن است دارای ابزار، مهارت حرفه‌ای و سازمان‌دهی نباشند، اما به دلیل استفاده از ابزارهای غیرمعمول مانند وسایل نقلیه و آشپزخانه، جذب جنایتکاران محلی و ارتباطات نداشتن سازمانی شناسایی آن‌ها معمولاً دشوار و حملات آن‌ها کشنده است (Bakker & De Graaf, 2011: 45).

اتحادیه اروپا برای پاسخ به این چالش، در سال ۲۰۱۶ مرکز مبارزه با تروریسم^۱ را به‌منظور مبارزه با جنگجویان خارجی، اشتراک تجارب و اطلاعات در مورد تأمین مالی تروریسم، مبارزه با تبلیغات تروریستی آنلاین و قاچاق اسلحه و همکاری بین‌المللی میان مقامات ضد تروریستی ایجاد کرد (Wensink et al, 2017: 38). همچنین، پارلمان اروپا در سال ۲۰۱۷ دستورالعمل جدیدی را برای جایگزینی چارچوب تصمیم‌گیری شورای سران اروپا ۲۰۰۲ و گسترش دامنه آن به‌منظور پوشش تهدیدهای جدید مانند گرگ‌های تنها را تصویب کرد. این دستورالعمل شامل اقدامات پیشگیرانه گسترده‌ای از قبیل سفر به خارج از کشور برای پیوستن به گروه‌های تروریستی و بازگشت به اروپا، استخدام برای تروریسم، آموزش دیدن و آموزش دادن برای تروریسم، کمک، مشارکت و تلاش برای حمله تروریستی، تهییج و تشویق به تروریسم و تأمین مالی تروریسم و گروه‌های تروریستی در مقابل چالش گرگ‌های تنها بود (European Parliament, 2017).

در مجموع، چارچوب نهادی سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا بعد از ۱۱ سپتامبر در هفت زمینه اصلی متمرکز شده است که عبارتند از:

1. European Counter Terrorism Centre (ECTC)

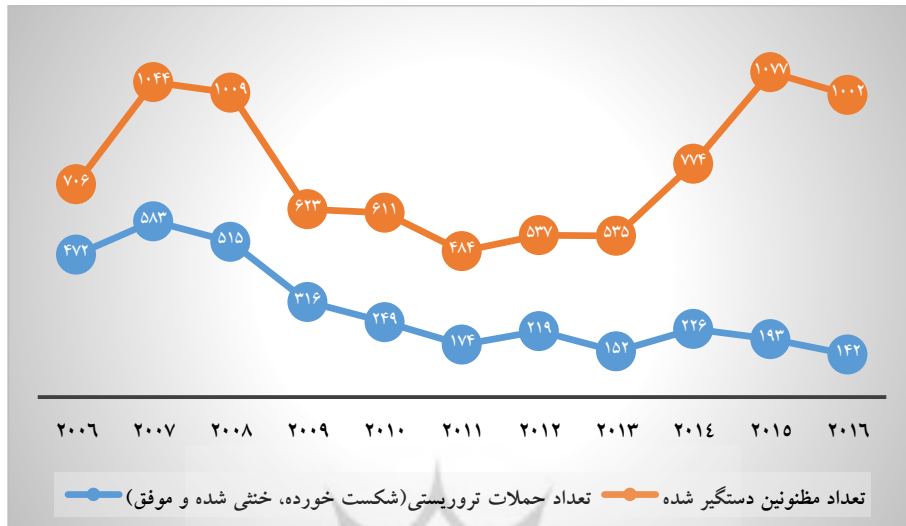
۱. فراهم کردن اقدامات و ابزارها لازم برای همکاری عملیاتی و ابزاری، اجرای قانون و تبادل اطلاعات (به‌ویژه شامل اصلاحات انجام‌شده در سازمان پلیس اروپا^۱ و واحد همکاری قضایی اتحادیه اروپا^۲، دستورالعمل‌های ارائه‌شده در مورد سیستم ثبت سوابق جنایی اروپایی^۳ و ابزارهای موجود از قبیل تیم‌های بازجویی مشترک^۴؛
۲. جمع‌آوری داده‌ها، دسترسی به پایگاه داده‌ها و افزایش همکاری (به‌ویژه استفاده از اطلاعات مربوط به امور داخلی و دادگستری^۵، پایگاه داده اینترپل، سوابق ثبت مسافران جدید^۶، دستورالعمل‌ها و توافقات دوجانبه در مورد ثبت سوابق مسافران با کشورهای استرالیا، کانادا و ایالات متحده آمریکا)؛
۳. اقدامات لازم به‌منظور تقویت امنیت مرزهای خارجی (از جمله پیشنهادها برای بازرسی سیستماتیک شهروندانی که برخلاف پایگاه‌های داده مرتبط وارد خاک اتحادیه اروپا می‌شوند، مرزهای اروپایی و گارد ساحلی^۷ و سیستم جدید ورود و خروج^۸)؛
۴. اقدامات برای مبارزه با تأمین مالی تروریسم (از قبیل دستورالعمل مبارزه با پول‌شویی^۹ و برنامه ردیابی مالی تروریستی^{۱۰})؛
۵. اقدامات انجام‌شده برای کاهش دسترسی تروریست‌ها به سلاح و مواد منفجره (از جمله پیشنهاد بازبینی دستورالعمل سلاح گرم)؛
۶. اقدامات دادگستری کیفری (از جمله بخشنامه‌های جدید در خصوص مبارزه با تروریسم)؛
۷. اقدامات برای مبارزه با افراط‌گرایی و جذب نیرو (از جمله کار روی شبکه اطلاع‌رسانی افراط‌گرایی و برخی از بهترین روش‌هایی که شناسایی‌شده‌اند از قبیل زندان‌ها، افراط‌گرایی آنلاین، اشتغال جوانان و پلیس جامعه‌محور) (Wensink et al, 2017: 22).

-
1. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol)
 2. European Union's Judicial Cooperation Unit (Eurojust)
 3. European Criminal Records Information System (ECRIS)
 4. Joint Investigation Teams (JITs)
 5. Justice and Home Affairs (JHA)
 6. Passenger Name Records (PNR)
 7. European Border and Coast Guard (EBCG)
 8. new Entry-Exit System (EES)
 9. Anti-Money Laundering Directive (AMLD)
 10. Terrorist Finance Tracking Programme (TFTP)

ج. ارزیابی کارآمدی سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا

افزایش حملات تروریستی در اتحادیه اروپا و رشد افراط‌گرایی در حلقه همسایگان شکننده اتحادیه اروپا، افزایش تعداد پناهجویان و بازگشت جنگجویان خارجی، علاوه بر تهدیدات مستقیم امنیتی شهروندان اروپایی، پیامدهای مثبت و منفی و متعارضی بر سیاست‌های همگرایی اتحادیه اروپا داشته است. از یک سو، اتحادیه اروپا شوک‌های ناشی از رویدادهای تروریستی ۱۱ سپتامبر و حمله‌های تروریستی بعدی را به انگیزه‌ای برای همکاری امنیتی گسترده‌تر به‌ویژه در عرصه‌هایی مانند امنیت مرزی، امنیت حمل‌ونقل و مسافرت و همکاری در امور دادگستری و داخلی در میان کشورهای عضو تبدیل کرده است. از سوی دیگر، مقاومت دولت‌ها در به اشتراک‌گذاری اطلاعات و واگذاری بخشی از حاکمیت خود به نهادهای فراملی به مانعی اساسی برای کارآمدی سیاست‌های ضد تروریستی این اتحادیه تبدیل شده است. علاوه بر این، افزایش انتقادات نسبت به نبود تعادل میان سیاست‌های امنیتی و حمایت‌های مدنی و حقوق شهروندی اتحادیه اروپا باعث شده است تا این اتحادیه نتواند سهم چندانی در مبارزه با تروریسم داشته باشد (Bossong, 2008: 21-22). اکنون که بیش از یک دهه از تصویب استراتژی امنیتی اتحادیه اروپا می‌گذرد، هنوز این سؤال وجود دارد که آیا این سیاست‌ها کارآمد بوده است یا خیر؟

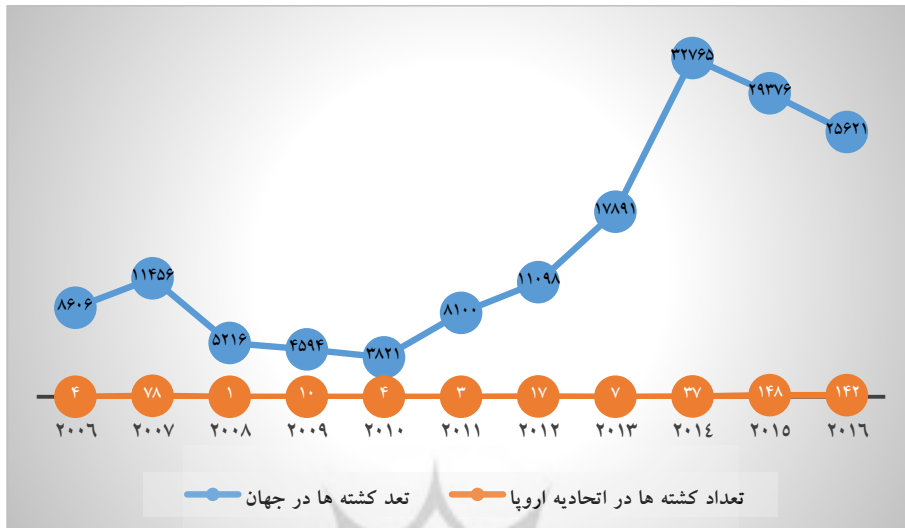
در حالی که بیشتر دولت‌ها و نهادهای ضد تروریستی بر اساس رویکردی منطقی، معیار کارآمدی سیاست‌های ضد تروریستی خود را بر اساس نسبت بین منابع مالی و تعداد حملات تروریستی می‌سنجند، اکثر کارشناسان امنیتی این‌گونه رویکرد را برای ارزیابی سیاست‌های ضد تروریستی کافی نمی‌دانند و شاخص‌هایی مانند تعداد حملات تروریستی شکست‌خورده، خنثی‌شده و موفق، تعداد مظنونین دستگیرشده، نسبت قربانیان تروریستی به سایر نقاط جهان، میزان نگرانی نسبت به حملات تروریستی و حمایت عمومی از سیاست‌های ضد تروریستی را معیارهای اصلی کارآمدی سیاست‌های ضد تروریستی قلمداد می‌کنند (Devoic, 2012: 97). تعداد حملات تروریستی (شکست‌خورده، خنثی‌شده و موفق) و تعداد مظنونین دستگیرشده حملات تروریستی در اتحادیه اروپا نشان می‌دهد که در یک دهه گذشته تعداد حملات تروریستی اعم از شکست‌خورده، خنثی‌شده و موفق در اتحادیه اروپا روند کاهشی داشته و در مقابل، تعداد مظنونین دستگیرشده روند افزایشی را طی کرده که به معنی کارآمدبودن سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپاست (Europol, 2007-2017).

Source: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report#fndtn-tabs-0-bottom-2>

۱. تعداد قربانیان تروریستی در اتحادیه اروپا نسبت به سایر نقاط جهان

معیار دوم کارآمدی سیاست‌های ضد تروریستی، شمار قربانیان تروریستی در اتحادیه اروپا به نسبت میانگین جهانی است. تجزیه و تحلیل اطلاعات پایگاه داده جهانی تروریسم برای دوره ۲۰۰۶-۲۰۱۶ نشان می‌دهد که گرچه شمار قربانیان تروریستی در اتحادیه اروپا روندی سینوسی را طی کرده است و با رشد زنجیروار حملات تروریستی به خصوص بعد از اتخاذ استراتژی موسم به گرگ‌های تنها توسط گروه‌های تروریستی، افزایش محسوسی یافته است، اما شمار قربانیان حوادث تروریستی در اتحادیه اروپا هنوز بسیار پایین‌تر از میانگین جهانی است. همچنین میانگین مرگ و میر هر حمله تروریستی در اتحادیه اروپا برابر با ۰٫۲۹ است در حالی که میانگین جهانی برابر با ۲٫۷۳ مرگ و میر در هر حمله تروریستی است که نشان از موفقیت اقدامات پیشگیرانه و همچنین اقدامات پسینی اتحادیه اروپا برای کاهش تلفات حملات تروریستی است. (Devoic, 2012: 106)

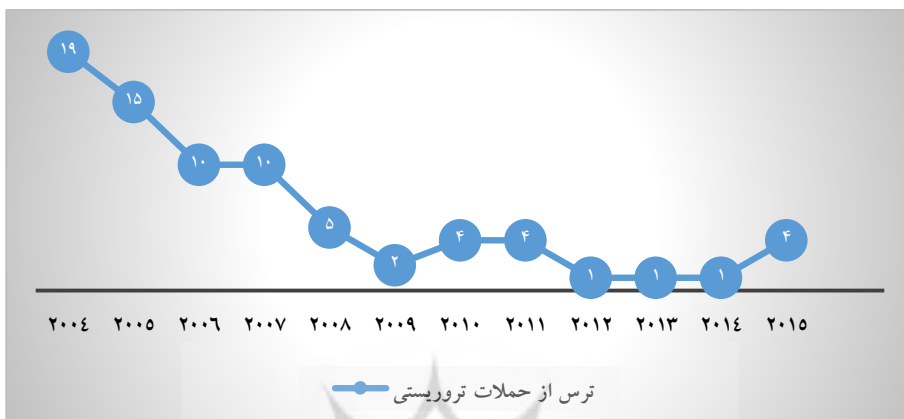

Source: Global Terrorism Database," accessed July 29, 2017, <http://www.start.umd.edu/gtd/>.
<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report>

۲. امنیت روانی و نگرانی نسبت به حملات تروریستی

امنیت روانی و نبود ترس از حملات تروریستی یکی از معیارهای کارآمدی و موفقیت سیاست‌های ضد تروریستی است. طبق نظرسنجی «یورو بارومتر» در دو سال بعد از حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر، ترس از حملات تروریستی با ۸۹ و ۹۱ درصد در صدر نگرانی‌های مردم اروپا قرار داشت (2001:13)؛ اما این نگرانی اروپایی‌ها در سال‌های بعد و با اجرای سیاست‌های ضد تروریستی روند کاهشی را طی کرده است. یورو بارومتر در سال ۲۰۰۳ با تغییر روش نظرسنجی خود، به‌جای نظرسنجی در مورد نگرانی مردم از تروریسم، از آن‌ها خواست تا از میان یک لیست، مسائل مهمی که اتحادیه اروپا باید بر آن‌ها تمرکز کند را مشخص کنند. در این نظرسنجی نگرانی نسبت به تروریسم به ۱۹ درصد کاهش یافت و بعد از مسائلی مانند بیکاری، فقر، محرومیت اجتماعی، حفظ صلح و امنیت در اروپا، جرائم سازمان‌یافته و قاچاق انسان و مواد مخدر در رده هشتم اولویت‌های شهروندان اروپایی قرار گرفت، در حالی که تا قبل از ۲۰۰۴ که نظرسنجی به این شکل صورت نمی‌گرفت، تروریسم همواره یکی از سه اولویت اصلی شهروندان اروپایی بود (Kirkwood, 2006: 37-38).

نمودار زیر روند نگرانی شهروندان اروپایی نسبت به حملات تروریستی بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۵ را نشان می‌دهد.

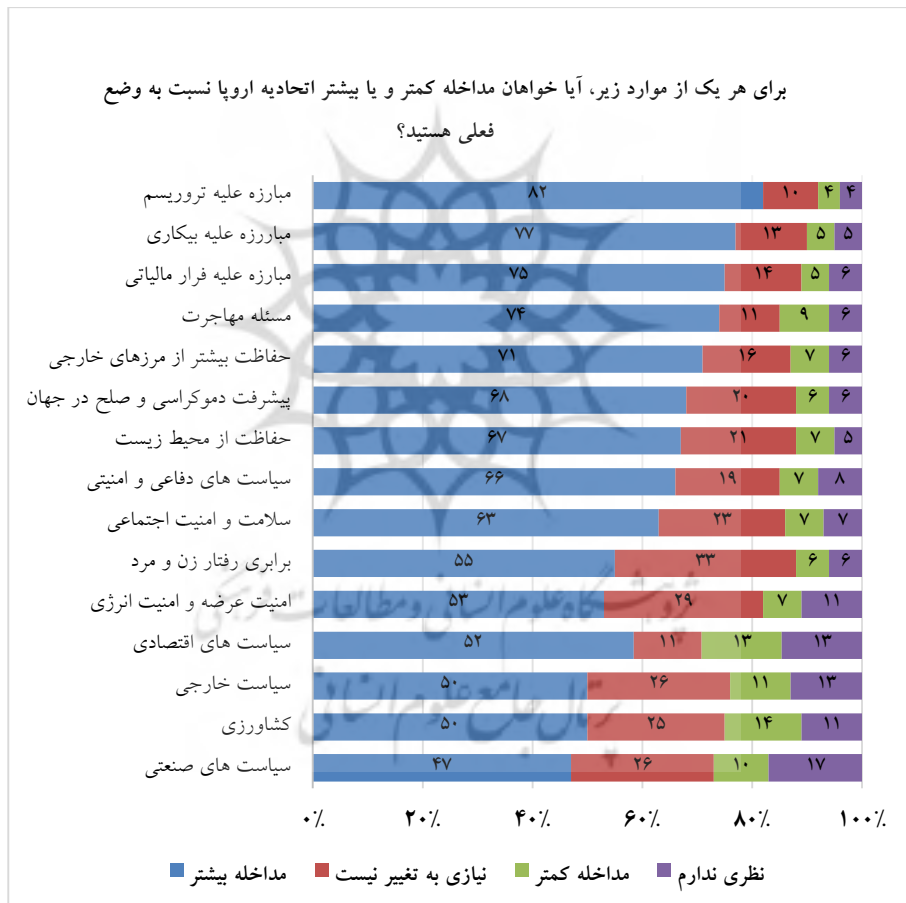
Source: Eurobarometer, S. (2006-2015). Public opinion in the European Union. No,65(2006),67(2007),69(2008),71(2009),73(2010),75(2011),78(2012),79(2013),81(2014),83(2015)

کاهش معنادار نگرانی نسبت به حملات تروریستی به خاطر تفاوت درک تهدیدهای تروریستی در میان کشورهای مختلف اروپایی است و شهروندان کشورهایمانند فرانسه، انگلیس و بلژیک بیشترین نگرانی نسبت به حملات تروریستی را در میان کشورهای اروپایی دارند. همچنین، در نتیجه رشد زنجیروار حملات تروریستی در چند سال اخیر، میزان نگرانی نسبت به حملات تروریستی در سطح ملی افزایش چشمگیری داشته است و بر اساس نظرسنجی پارلمان اروپا به‌طور میانگین ۴۰ درصد شهروندان کشورهای عضو اتحادیه اروپا در حد متوسط به بالا خود را در معرض خطرات تروریستی می‌دانند و خواهان افزایش اقدامات این اتحادیه در زمینه مبارزه علیه تروریسم هستند (Nancy, 2016: 38-39).

۳. انتظارات و حمایت از اقدامات اتحادیه اروپا علیه تروریسم

در زمینه حمایت از سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا نیز نظرسنجی «یورو بارومتر» که از ۹ تا ۱۸ آوریل سال ۲۰۱۶ به‌منظور سنجش درک و انتظارات شهروندان اروپایی از اقدامات اتحادیه اروپا علیه تروریسم و افراط‌گرایی انجام شده است، مبین این است که ۸۲ درصد

شهروندان اروپایی خواهان افزایش اقدامات و مداخلات اتحادیه اروپا در زمینه مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی هستند. شهروندان اروپایی مبارزه با تأمین مالی تروریسم، مبارزه علیه ریشه‌های تروریسم و افراط‌گرایی، کنترل بیشتر مرزهای خارجی اتحادیه اروپا، افزایش همکاری‌های پلیسی و اطلاعاتی میان کشورهای عضو و مبارزه با قاچاق اسلحه را از مهم‌ترین اولویت‌های اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی برشمرده‌اند. همچنین ۶۱ درصد شهروندان اروپایی مبارزات فراملی (در سطح جهانی و منطقه‌ای) علیه تروریسم را اثربخش‌تر دانسته‌اند (Nancy, 2016: 20).

Source: <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/20160623PVL00111/Europeans-in-2016-Perceptions-and-expectations-fight-against-terrorism-and-radicalisation%C2%B5>

بنابراین، هرچند برخی معتقدند که اتحادیه اروپا بعد از ۱۱ سپتامبر توانسته است از طریق تصویب مجموعه‌ای از اهداف، استراتژی‌ها و سیاست‌ها به بازیگری فعال در عرصه مبارزه با تروریسم تبدیل شود، اما این جاه‌طلبی‌های اتحادیه اروپا به دلیل نبود تمایل در کشورهای عضو برای همگرایی در این حوزه، روی کاغذ متوقف شده است و به همین دلیل، اولریش بوئرز^۱ اتحادیه اروپا را ببری کاغذی^۲ در مبارزه با تروریسم نامیده است (Bures, 2006: 57). علاوه بر این، استناداردهای دوگانه در مورد مبارزه با تروریسم در خارج و تقلیدی بودن بسیاری از سیاست‌های اتخاذی از ایالات متحده و سازمان‌های بین‌المللی مانع از کنشگری فعال اتحادیه اروپا به‌عنوان بازیگری بین‌المللی در مبارزه با تروریسم شده است (Argomaniz et al, 2015: 198-199). اما با توجه به نظر مساعد اکثر شهروندان اروپایی نسبت به سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا و حمایت اکثریت آنان از افزایش اقدامات اتحادیه اروپا در زمینه مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی، به نظر می‌رسد که در آینده شاهد افزایش اقدامات نهادی و حقوقی اتحادیه اروپا در زمینه مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی خواهیم بود.

د. چشم‌انداز سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا

تا پیش از حملات ۱۱ سپتامبر، همکاری‌های ضد تروریستی کشورهای اروپایی بیشتر غیررسمی بود تا بخشی از ساختار نهادی جامعه اروپایی. اما بعد از ۱۱ سپتامبر و شوک‌های ناشی از رویدادهای تروریستی پاریس و لندن و تهدیدهای تروریستی ناشی از افراط‌گرایی داخلی و خارجی، چارچوب‌های نهادی مناسبی برای همکاری کشورهای عضو اتحادیه اروپا در این زمینه فراهم شد. این چارچوب‌های نهادی هرچند قابلیت عملیاتی چندانی نداشته، اما چارچوب ارزشمندی به‌منظور اشتراک اطلاعات و ارتباط میان دولت‌های عضو اتحادیه اروپا به‌منظور مبارزه با تروریسم فراهم کردند (Casale, 2008: 49-50). در مورد آینده چارچوب نهادی و سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا سه سناریو قابل تصور است که انتخاب هر یک از آن‌ها تأثیر عمیقی بر اثربخشی تلاش‌های آینده اتحادیه اروپا در مبارزه با تروریسم دارد.

1. Oldrich Bures
2. A Paper Tiger

سناریوی اول، محدود شدن سیاست‌های ضد تروریستی به همکاری دوجانبه و جلسات و دیدارهای بین دولتی مانند دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ و مبارزه علیه گروه‌های افراطی راست و چپ است.

سناریوی دوم، تقویت ظرفیت‌ها و توانایی‌های سازمان‌ها و نهادهای ضد تروریستی اتحادیه اروپاست. سیاست‌های ضد تروریستی اتحادیه اروپا که بعد از ۱۱ سپتامبر بیشتر واکنشی بود، در سال ۲۰۰۵ استراتژی امنیتی چهارستونی به منظور مبارزه با تروریسم تصویب کرد که این استراتژی به دنبال ایجاد جایگزینی برای ظرفیت‌ها و توانایی‌های ضد تروریستی ملی نیست؛ بلکه هدف آن ایجاد نهادهایی به منظور اشتراک اطلاعات و افزایش همکاری میان کشورهای عضو است و بیشتر نقش هماهنگ‌کننده و تسهیل‌کننده اقدامات ضد تروریستی کشورهای عضو را بر عهده دارند. ایجاد سرویس امنیتی فدرال در اتحادیه اروپا به منظور مبارزه با تروریسم، سناریوی سوم است. نهادهای فعلی اتحادیه اروپا دور از وضعیت آرمانی هستند و نتوانسته‌اند نهادی فدرال به منظور مبارزه با تروریسم ایجاد کنند. شک و تردید ملی نسبت به اشتراک اطلاعات و تفاوت در درک تهدیدهای تروریستی، کارآمدی و ظرفیت عملیاتی این نهادها را تضعیف کرده است. باور بر این است که تنها راه مبارزه اثربخش با تهدیدات رو به رشد تروریستی، ایجاد نهادی فدرال به منظور مشارکت همه نهادها و دولت‌ها در فعالیت‌های ضد تروریستی است (Rekaweck, 2012: 492-493).

نتیجه‌گیری

رشد حملات تروریستی و افراط‌گرایی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا و تغییر محیط امنیتی اتحادیه اروپا به دلیل شکنندگی و فروپاشیدگی دولت‌های همسایه، مسئله تروریسم و افراط‌گرایی را به یکی از مهم‌ترین چالش‌های امنیتی اتحادیه اروپا تبدیل کرده است. این اتحادیه به منظور مبارزه با این چالش فراگیر، سیاست‌ها و اقدامات نهادی زیادی به‌ویژه بعد از ۱۱ سپتامبر اعمال کرده است. همکاری‌های ضد تروریست اتحادیه اروپا در دو دهه گذشته در برخی حوزه‌ها رشد چشمگیری داشته و اقدامات و چارچوب‌های مؤثری از قبیل حکم بازداشت اروپایی، اقدامات قانونی برای تأمین مالی تروریسم، ایجاد پست هماهنگ‌کننده مبارزه

با تروریسم، ایجاد آژانس هماهنگی حفاظت از مرزهای بیرونی و تقویت ظرفیت های نهادهایی مانند یورپل و دادگستری اروپایی را به منظور مبارزه با تروریسم ایجاد کرده است. سیاست های ضد تروریستی اتحادیه اروپا در دو دهه گذشته دو روند متناقض و متضاد را طی کرده است. از یک سو، گسترش دامنه تهدیدات تروریستی و ناتوانی دولت های عضو در حفظ و تأمین امنیت شهروندان خود، آن ها را به عنوان بازیگرانی عقلانی به سمت همکاری های نهادی در سطح اتحادیه اروپا هدایت کرده است. از سوی دیگر، به دلیل حساسیت مسائل امنیتی، قضایی و امور داخلی، دولت های عضو تمایلی به واگذاری اختیارات خود به نهادی فراملی را ندارند و همین امر باعث شده است تا نقش اتحادیه اروپا در سیاست های ضد تروریستی در حد یک هماهنگ کننده و تسهیل کننده محدود بماند.

چشم انداز اروپای ۲۰۳۰ نشان می دهد که با روند فعلی سیاست های ضد تروریستی اتحادیه اروپا، تروریسم همچنان به عنوان یکی از چالش های اصلی و حل نشده این اتحادیه باقی خواهد ماند و افکار عمومی کشورهای اروپایی خواهان ایفای نقش بیشتر اتحادیه اروپا در اقدامات ضد تروریستی هستند. بنابراین، هرچند دولت های عضو تمایل دارند مسائل مربوط به حوزه قضایی و امنیتی همچنان در حوزه اقتدار ملی قرار داشته باشد و همکاری های دوجانبه و چندجانبه علیه تروریسم را ترجیح می دهند، اما به نظر می رسد با توجه به افزایش انتظارات و حمایت های عمومی شهروندان اروپایی از سیاست ها و اقدامات نهادی اتحادیه اروپا علیه تروریسم، ظرفیت نهادهای اروپایی و همکاری های مشترک برای مبارزه با تروریسم در آینده بیشتر تقویت شود و اتحادیه اروپا برخلاف گفته منتقدان، از ببری کاغذی به بازیگر بین المللی مؤثری علیه تروریسم تبدیل شود.

منابع

- Bakker, E., & De Graaf, B. (2011), Preventing Lone Wolf Terrorism : Some CT Approaches Addressed, **Perspectives on Terrorism**, Vol 5, No 5-6.
- Bossong, R. (2008), The EU's Mature Counterterrorism Policy—A Critical Historical and Functional Assessment, **LSE**, <http://www.lse.ac.uk>.
- Boutin, B., Chauzal, G. (2016), The Foreign Fighter's Phenomenon in the European Union: Profiles, Threats & Policies, **International Centre for Counter-Terrorism**.
- Bunyan, T. (1993), Trevi, Europol and the European state, **State watching the new Europe**.
- Bures, O. (2006), EU Counterterrorism Policy: A Paper Tiger?, **Terrorism and Political Violence**, Vol 18, No 1.
- Burgess, J. P. (2007), Social Values and Material Threat: The European Programme for Critical Infrastructure Protection, **International journal of critical infrastructures**, Vol 3, No 3-4.
- Casale, D. (2008), EU Institutional and Legal Counter-Terrorism Framework, **Defence against Terrorism Review**, Vol 1, No 1.
- Charvat, J. P. I. A. G. (2012), Homeland Security Organization in Defence against Terrorism, **IOS Press**, Vol. 97 of NATO Science for Peace and Security Series.
- Coolsaet, R. (2010), EU Counterterrorism Strategy: Value Added or Chimera?, **International affairs**, Vol 86, No 4.
- Council of the European Union (2008), Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 Amending Framework Decision 2002/475/JHA on Combating Terrorism, **Official Journal of the European Union**.
- Argomaniz, Javier, Oldrich Bures & Christian Kaunert (2014), Counter-Terrorism and Intelligence: A Critical Assessment, **Intelligence and National Security**, Vol 30, No 2-3.
- Devoic, B. (2012), **The Post-9/11 European Union Counterterrorism Response: Legal-Framework**, Naval Postgraduate School Monterey of National Security Affairs.
- Didier, B., & Guild, E. (2015), The EU Counter-Terrorism Policy Responses to the Attacks in Paris, Towards an EU Security and Liberty Agenda, Brussel: CEPS.
- Eurobarometer, S. (2001), Public Opinion in the European Union, http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb56/eb56_en.htm. Last visit: 17/06/2017
- Eurobarometer, S. (2006-2015), Public opinion in the European Union, No 65(2006),67(2007),69(2008),71(2009),73(2010),75(2011),78(2012),79(2013),81(2014),83(2015), <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb56/eb56en>.
- European Parliament (2017), Preventing Terrorism: Clampdown on Foreign Fighters and Lone Wolves, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20170210IPR61803/preventing-terrorism-clampdown-on-foreign-fighters-and-lone-wolves>.
- European Parliament (2017), The European Union's Policies on Counter-Terrorism: Relevance, Coherence and Effectiveness, <http://www.europarl.europa.eu/>
- Europol. (2007-2016). TE-SAT : EU Terrorism Situation and Trend Report 2007-2016, **Europol**, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report#fndtn-tabs-0-bottom-2>
- Fredborn Larsson, J. (2010), **A Theoretical Understanding of the Treaty of Lisbon-Neo-functionalism and liberal intergovernmentalist approaches**, LUP Students Papers.

- Friesen, K. (2007), The Effects of the Madrid and London Subway Bombings on Europe's View of Terrorism, **Human Rights and Human Welfare**.
- Gavrilovic, J. (2016), **The European Fight Against Terrorism, Diversity in Unity or Unity in diversity?** M.Sc. thesis, Erasmus University Rotterdam, Faculty of Social Sciences.
- Hayes, B., & Jones, C. (2013), **Catalogue of EU Counter-Terrorism Measures Adopted since 11 September 2001**, SECILE: Securing Europe through Counter-Terrorism—Impact, Legitimacy & Effectiveness.
- Kirkwood, L. T. (2006), **The European Union Counter-Terrorism Strategy Origins, Problems, and Prospects**, Doctoral dissertation, Monterey California. Naval Postgraduate School.
- McGregor, A. (2006), Jihad and the Rifle Alone: 'Abdullah' Azzam and the Islamist Revolution, **Journal of Conflict Studies**, Vol 23, No 2.
- Moravcsik, Andrew & Frank Schimmelfennig (2009), Liberal Intergovernmentalism, in Antje Wiener and Thomas Diez (eds.), **European Integration Theory**, Oxford University Press.
- Nancy, J. (2016), Europeans in 2016: Perceptions and Expectations, Fight Against Terrorism and Radicalisation, Special Eurobarometer of the European Parliament, <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/20160623PVL00111/Europeans-in-2016-Perceptions-and-expectations-fight-against-terrorism-and-radicalisation%C2%B5>
- Nugent, N. (2003), **Government and Politics of the European Union**, Basingstoke: Palgrave Macmillan <http://hum.port.ac.uk/europeanstudieshub/wp-content/uploads/2013/05/module-4-extract-2-Sovereignty-intergovernmentalism-and-supranationalism.pdf>
- Pop, V. (2011), MEPs Call for Review of EU Counter-Terrorism Policies, <https://euobserver.com/justice/114636>.
- Rękawek, K. (2012), European Counterterrorism: Current State of Affairs and Prospects, **PISM Polish Institute of International Affairs**, No 46 (263).
- Renard, T. (2012), EU Counterterrorism Policies and Institutions After the Lisbon Treaty, **Center on Global Counterterrorism Cooperation**.
- Renard, T. (2017), Terrorism and Counterterrorism in Continental Europe, in: Jacinta Carroll, Counterterrorism, **The Australian Strategic Policy Institute**.
- Saurugger, S. (2013), **Theoretical Approaches to European Integration**, Palgrave Macmillan.
- Situation, E. T. (2013-2017), Trend Report (TE—SAT) Europol.
- Spaaij, R. (2011), **Understanding Lone Wolf Terrorism: Global Patterns, Motivations and Prevention**. Springer Science & Business Media.
- Wensink, W., Warmenhoven, B., Haasnoot, R., Wesselink, R., Ginkel, B. V., Wittendorp, S. & Rijken, T. (2017), The European Union's Policies on Counter-Terrorism: Relevance, Coherence and Effectiveness, **Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs**.